

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

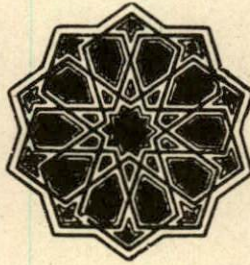


ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV



Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 975-482-326-X

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Müslümanın Günlüğü - I</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu</i>	61
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Munkız'ın Bilgileri Işığında Gazzalî ve Felsefe</i>	91
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu</i>	117
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler</i>	155
Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR <i>Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman</i>	167
Doç. Dr. Hasan ONAT (Çev.) <i>İmâmet Risâlesi, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî</i>	179
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>İmâm-ı Rabbani ve Mektûbâtı</i>	193
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüslü Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası</i>	243
Doç. Dr. İrfan AYSAN <i>Câhız ve Emevi Tarihine Mutezîlî Bir Yaklaşım</i>	285
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Emevilerin Fâtımülere Karşı Bir İktidar Denemesi</i>	309
Doç. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU <i>F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi ve Temel Eğitim Problemleri Üzerine</i>	321
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Olgu ve Değer Problemi</i>	355

Ar. Gör. Dr. Ömer ÖZSOY (Çev.) <i>İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik</i>	403
Ar. Gör. Dr. İlhami GÜLER (Çev.) <i>Maturidiye Göre Akıl ve Dinî Tasdik</i>	425
Ar. Gör. Dr. Mehmet KATAR (Çev.) <i>Din Fenomenolojisi</i>	437
Ar. Gör. Dr. Sönmez KUTLU (Çev.) <i>Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısımın Tercümesi ...</i>	467
Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN <i>Hüccetü's-Sema Adlı Mûsikî Resâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı</i>	477
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>The Idea of Universalism And Its Reflections in The Islamic World</i>	507
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları</i>	521
Ar. Gör. Mustafa AŞKAR (Çev.) <i>Mısır'da Sûfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları</i>	535
Ar. Gör. M. Akif KOÇ <i>John Burton'un "Kur'an'da Gramer Hataları" "Adlı Makalesinin Tenkidi</i>	553
Ar. Gör. Seyfettin ERŞAHİN <i>Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi</i>	561

F. ALMANYA'DAKİ TÜRK ÇOCUKLARININ OKUL ÖNCESİ VE TEMEL EĞİTİM PROBLEMLERİ ÜZERİNE (Alan Araştırması)

Doç. Dr. Nevzat Y. AŞIKOĞLU

A) GİRİŞ

20. yüzyıl insanlık tarihinde önemli ve toplumların hayatını derinden etkileyen gelişmelere sahne olan bir dönem olmuştur. Bu döneme teknoloji çağı, bilim çağı, atom çağı, uzay çağı vb. isimler verilmiştir. Şüphesiz bu isimlendirmelerde doğruluk payı vardır. Ancak kanaatimizce 20. yüzyılı içine alan bu döneme teknoloji veya endüstri çağı demek daha uygun olacaktır. Çünkü atomun keşfi, uzay araştırmaları ile ilgili gelişmeler, endüstrileşme hepsi bilim ve teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim ve teknolojiye gelişmelerin hız kazandırdığı endüstrileşme hareketleriyle dünyanın çehresi değişmiş, toplumlar giderek artan ölçüde birbirlerinden etkilenmeye başlamışlardır.

Söz konusu etkilenmede pek çok faktör rol oynamakla birlikte, iki önemli gelişmenin etkin olduğu söylenebilir. Bunlar, Bilim ve teknikteki gelişmeye paralel olarak iletişim imkanlarının genişlemesi ve hızlı bir endüstrileşmenin gerçekleşmesi şeklinde ifade edilebilir.

Bu iki önemli gelişmeyi kısaca şöyle açıklamak mümkündür. İletişim alanında, telefondan fax'a, değişik televizyon kanallarından video'ya varıncaya kadar teknolojinin ortaya koyduğu yeni imkanlar dünyamızda bilgi akışını ve haberleşmeyi hem kolaylaştırmış hem de çabuklaştırmıştır. Bugün artık televizyondaki uydu kanallarıyla dünyanın en uzak bölgelerinde olup biten olaylar evlerimizde izlenebilmektedir.

Bunun yanında değişik kültürler ve diğer toplumların yaşantıları, televizyon programları veya video filmleri yoluyla evlerimize kadar ulaşmaktadır. Toplumlar artık kendi kabuğuna çekilmiş kapalı bir kültür ortamında yaşama biçiminden hızla uzaklaşmakta, birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden etkilenen bir ortama girmişlerdir.

Endüstrileşmenin toplumları etkilemesi de buna bağlı olarak açıklanabilir. Teknolojideki gelişme, yeni iş imkanları ortaya koymuş, yeni çalışma alanları yaratmıştır. Endüstrileşmeyi hızla gerçekleştiren ülkelerde şehirlerin civarında veya belli bölgelerde özel endüstri alanları oluşmuştur.

Yeni açılan fabrikaların iş gücü ihtiyacını bizzat karşılamakta güçlük çeken ülkeler, endüstriyel gelişmeyi henüz tam gerçekleştirememiş ama iş gücü fazlası olan ülkelere bu iş gücünü transfer etmek, yani yabancı işçi getirtip, kurdukları yeni iş alanlarında çalıştırmak durumunda kalmışlardır. Ancak bu durum, sadece mekanik bir iş gücü transferi değildir. Çünkü transfer edilen iş gücü insandır ve gittiği ülkeye kendisiyle birlikte dilini, dinini, geleneklerini, hayat görüşünü kısaca kültürünü de götürmüştür. Böylece gidilen ülke ile işçiler arasında bir "*kültür karşılaşması*" meydana gelmiş ve yukarıda söz edilen toplumların birbirini etkilemesi bir başka noktada daha açık bir şekilde kendini göstermiştir.

1- Araştırmanın Problemi

Yukarıda sözü edilen işçi transferi, özellikle endüstriyel alanda gelişme sağlamış olan Avrupa ülkelerine doğru olmuştur. Türkiye de özellikle F. Almanya başta olmak üzere Hollanda, Belçika, Fransa gibi ülkelere işçi göndermiştir. Ancak başlangıçta bu işçi transferinin ne gibi sosyal ve kültürel problemler doğurabileceği üzerinde pek durulmamıştır. Hatta Almanya örneğinde olduğu gibi ilk anlaşmalarda gönderilen işçilerin iki yıl çalışıp geri dönmeleri ve yerlerine yenilerinin gönderilmesi öngörülmüş ise de, bu pratikte uygulanamamış, Alman ilgililerin de bu konuya sıcak bakmaması üzerine rotasyon öngören bu düzenlemeden vazgeçilmiştir¹.

1. Bkz: "Türkiye-F. Almanya İşgücü Anlaşması 30 Ekim 1961 ve 20 Mayıs 1964 tarihli ek Protokol", T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, *Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları* (içinde) Ankara Trz., s. 137 v.d.

Yurt dışına gönderilen işçilerimiz uzun süre buldukları ülkelerde kalmışlardır. Eldeki bu çalışmada bunun sebepleri üzerinde durulmayacaktır. Bizim çalışmamızda üzerinde duracağımız temel problem, özellikle Almanya'ya giden vatandaşlarımızın belli bir süre sonra eş ve çocuklarını yanlarına getirmeleri sonucu ortaya çıkan "*Türk çocuklarının eğitim problemleri*"dir.

Avrupa ülkeleri arasında vatandaşlarımızın en yoğun olarak buldukları ülke F. Almanya'dır. 1992 yılı rakamlarına göre bütün ülkeler dahil olmak üzere yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın toplam sayısı 3.076.434 olup, sadece F. Almanya'da bulunanların sayısı ise 1.854.945'tir². Görüldüğü gibi yurt dışındaki vatandaşlarımızın % 60'ı aşan bir bölümü sadece F. Almanya'da bulunmaktadır. Bu ülkede okula devam eden Türk Çocuklarının sayısı ise 1990 yılı, rakamlarıyla 447.575'tir³. Bu nedenle çalışmamızda, F. Almanya'nın özellikle Türklerin yoğun olarak bulunduğu Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde yaşayan Türk çocuklarının eğitim problemleri ele alınmıştır.

Vatandaşlarımız, özellikle ilk yıllarda yanlarına getirttikleri çocuklarının eğitimi konusunda çok zorluklarla karşılaşmışlar, hatta dillerini ve kültürlerini öğretecek öğretmen bulmakta zorlanmışlardır. Pek çok zeki çocuk, bulunulan ülkenin dilini bilemediği için okulda başarısız olmuş ve zor öğrenenler için açılan özel okullara gönderilmek durumunda kalmıştır. Sonraki yıllarda Türkiye'den öğretmenler gönderilmiş ve çocukların eğitimi ve Türk kültürünü öğrenmeleri için bazı tedbirler alınmış olmakla birlikte henüz sorunlar yeterince çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

Almanya'daki Türk çocuklarının eğitimi konusunda temel eğitim kademesi önemlidir. Çünkü daha sonra devam edeceği okulların seçiminde temel eğitimdeki başarılarının rolü büyüktür. Bu başarıyı elde etmek de önemli ölçüde Almanca'yı iyi öğrenmeye bağlıdır. Bu noktada çocukların dil gelişimine yardımcı olacak okul öncesi eğitim meselesi gündeme gelmektedir.

Araştırmalar için F. Almanya'da bulunduğumuz sırada esas olarak Türk çocuklarının **okuldaki din eğitimi problemleri ile okul öncesi ve Temel Eğitim Problemleri** üzerinde çalışmayı hedef edinmiştik.

2. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *1992 Yılı Raporu*, Ankara 1993 s. 45.

3. Aynı yer. s. 26.

Hedeflediğimiz bu iki yönlü çalışmayı, Almanya'da bulunduğumuz süre içinde gerçekleştirmeye çalıştık. Bu çerçevede araştırma alanımızda (Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde) anket yapmak üzere belirlediğimiz deneklerin (Türk öğretmenler) yukarıda anılan konulardaki düşüncelerini öğrenmek istedik. Bu amaçla iki ayrı konuda hazırladığımız anket metinlerini Türk öğretmenlere gönderdik. Cevaplanan anketler tarafımıza geri gönderildi.

Bunun sonucunda elde ettiğimiz *din eğitiminin problemleri* ile ilgili anket verileri ayrı bir çalışmamızda ele alınmıştır⁴. "*Okul Öncesi ve Genel Eğitim Problemleri*" ile ilgili anket verilerini ise bu çalışmamızda değerlendirdik.

Kısaca özetlemek gerekirse çalışmamızın temel problemi, Almanya'da bulunan ve sayıları yarım milyona yaklaşan Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitim problemlerini özellikle söz konusu iki eyaleti esas alarak incelemek ve velilerin bu konulardaki düşüncelerini araştırmak olmuştur. Bu çerçevede Bavyera ve Baden Württemberg eyaletlerinde görev yapan Türk Öğretmenlere yukarıda söz ettiğimiz çerçevede anket uygulanarak şu sorulara cevap aranmıştır:

- *Okul Öncesi Eğitim*

- Almanya'daki Türk çocukları okul öncesi eğitim alabiliyorlar mı?

- Okul öncesi eğitim yeterli midir, değil midir?

- Eğer okul öncesi eğitim yeterli değilse bunun sebepleri neler olabilir?

- Ailelerin bu konudaki beklentileri nelerdir?

- T.C. Milli Eğitim Bakanlığının okul öncesi eğitim konusundaki tavrı nedir?

- *Temel Eğitim*

- Genelde Türk öğrencilerin temel eğitimdeki başarı durumları nasıldır?

- Velilerin çocuklarının okul eğitimi konusundaki tavırları ve ilgileri ne durumdadır?

- Öğrencilerde uyumsuz davranışlar gözleniyor mu, varsa bunun sebepleri neler olabilir?

4. Sözkonusu çalışma için bkz: Nevzat Y. Aşıkoğlu, *Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi*, T. Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1993.

- Öğrenciler okul dışı boş zamanlarını nasıl geçiriyorlar?
- Bavyera'da ki Alman Sınıfı-Türk Sınıfı ayırımı ne gibi etkiler yapmaktadır?

2- Araştırmanın Varsayımları (Hipotezler)

Araştırmamız, literatür incelemesi ve alan araştırması olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitim problemleri konusundaki durum, literatüre dayalı olarak incelenmiş, daha sonra ise konu ile ilgili alan araştırmasını yaptığımız Almanya'nın Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde görev yapan Türk öğretmenlere anket uygulanarak görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bu anket bulguları ve yorumları araştırmamızın ikinci kısmını oluşturmaktadır.

Araştırmamızda dikkate aldığımız ve doğruluğunu test etmeye çalıştığımız temel varsayımlarımızı şu şekilde sıralayabiliriz:

- F. Almanya'da bulunan Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitimi, daha sonraki eğitimlerini derinden etkilemektedir.
- Türk çocukları yeterli bir şekilde okul öncesi eğitim alamamaktadırlar.
- Türk ailelerin okul öncesi eğitim konusundaki bilgileri oldukça sınırlıdır.
- Öğrencilerde, aldıkları eğitimin yetersizliğinden ve kültür farklılığından kaynaklanan bazı uyumsuz davranışlar görülebilmektedir.
- Veliler temel eğitimin önemini ve daha sonraki eğitim kademeleri konusundaki belirleyici rolünü yeterince kavramış değildir.
- Velilerin çoğunluğu Alman eğitim sistemini tanımamaktadırlar.
- Alman sınıfı Türk sınıfı ayırımının bazı avantajları yanında dezavantajları da bulunmaktadır.

3- Araştırmanın Sınırları

Yaptığımız araştırmanın doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi ve yanlış anlamalara sebep olunmaması için araştırmanın sınırlarını belirtmekte yarar vardır. Öncelikle konu ile ilgili eserler ve dokümanlar dikkate alınarak kısa bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Burada kullanılan bilgiler literatüre dayalı bilgilerdir.

Alan araştırmasına esas olan anket uygulaması ise, Almanya'nın Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletleri ile sınırlı olmuştur. Bu iki eyalette görev yapan ve Türkiye'den gönderilen öğretmenlerin tamamına Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitim problemlerini tesbit amacıyla anket uygulanmış, anket verileri yanı sıra bizzat yaptığımız gözlemler de bulguların yorumu kısmında değerlendirilmiştir. Araştırmamız, Almanya'nın söz konusu iki eyaleti ile sınırlı olmakla birlikte diğer eyaletlerde de benzer problemler olması bakımından diğer eyaletlerin durumu hakkında da fikir verecektir kanaatindeyiz.

4- Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda bilgi toplamak amacıyla kullandığımız yöntemleri literatür inceleme, anket tekniği ve gözlem tekniği olarak ifade edebiliriz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi iki kısımdan oluşan araştırmamızın teorik inceleme kısmında, ulaşılabilen literatüre dayalı olarak Almanya'daki Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitimi konularındaki bilgiler değerlendirilmiştir. Bu çerçevede T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan dökümanlar temin edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili yazılan makale ve kitaplar da erişilebildiği ölçüde taranmış ve bilgi toplanmıştır.

Anket ve gözlem teknikleri özellikle alan araştırmasını yürütenken uyguladığımız yöntemler olmuştur. Bu çerçevede özel izin alınarak 6 hafta süreyle Almanya'nın Bamberg şehrinde Türk öğrencilerinin bulunduğu sınıflarda dersler izlenmiş ve gözlem yapılmıştır.

Daha sonra ise, söz konusu iki eyalette görev yapan Türk öğretmenler konsolosluklar yardımıyla belirlenmiş ve literatür incelemesi ve kişisel gözlemlerle edinilen bilgiler ışığında hazırlanan anket kendilerine uygulanmıştır.

Anket verileri toplandıktan sonra bu veriler bilgisayara yüklenmiş ve analizleri yapılmıştır. Araştırmada kullanılan tablolar bu analizlerden ortaya çıkan tablolardır.

Bulgular tablolar halinde verildikten sonra ise, varsayımlarımız da dikkate alınarak bunların yorumu yapılmıştır.

Sonuç kısmında ise genel değerlendirme yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

B) LİTERATÜRE DAYALI BİLGİLER

1- Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi Eğitimi

a) Okul Öncesi Eğitim Hakkında Genel Bilgiler

F. Almanya'da, eğitim, eyaletler arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte, genelde okul öncesinden yani 4., 5. yaşlardan başlayarak üniversiteye kadar, öğrencilerin bilgi ve becerileri dikkate alınarak planlı bir şekilde düzenlenmiştir. Temel amaç, öğrencilerin kabiliyetlerini geliştirmek ve onların yeteneklerine göre eğitim almalarını sağlamaktır diyebiliriz.

Sayılan nedenle öğrencilerin okuldaki başarılarının yüksek olmasında, okul öncesinde aldıkları bu beceri geliştirme eğitiminin büyük rolü vardır.

Türk çocukları için de durum aynıdır. "*Kindergarten*" denilen okul öncesi eğitim kurumlarına devam etme imkanı bulan Türk öğrenciler, bu kurumlarda hem yeteneklerini geliştirme hem de Alman dilini öğrenme konusunda önemli bir şans yakalamaktadırlar.

1988 yılı itibariyle okul öncesi eğitim alan Türk çocuklarından ana sınıflarına ve okullar bünyesindeki "*Schulkindergarten*" denilen ana okullarına devam eden öğrencilerin sayısı 7113 iken⁵; 1990 yılında, ana sınıfına giden öğrencilerin sayısı 6644 olarak belirlenmiştir⁶.

Burada hemen belirtmek gerekir ki, okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmek isteğe bağlıdır ve devam edenlerden az da olsa belli bir ücret alınmaktadır. Bunun yanında bu kurumda verilen eğitimde Alman toplumunun kendi dini veya kültürel motifleri de yer almaktadır. Bu durum Türk ailelerin çocuklarını bu kurumlara gönderme konusunda çekingen davranmasına neden olmaktadır.

Genel nitelikteki bu bilgilerden sonra Türk yetkililerin konuya bakışları üzerinde durmak yararlı olacaktır kanaatindeyiz.

b) T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nun Okul Öncesi Eğitim Konusuna Bakışı

Türkiye'de okul öncesi eğitim kavramı, özellikle 70'li yılların sonlarına doğru bilimsel toplantılar düzenlenerek tartışılmaya ve

5. Statistische Veröffentlichungen der Kultusministerkonferenz, Ausländische Schüler und Schulabsolventen 1980 bis 1988, Dokumentation Nr. 111, Januar 1990, s. 28, 34.

6. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1992 Yılı Raporu, Ankara 1993, s. 26.

önemi üzerinde durulmaya başlanmıştır⁷. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği ve 27-29 Eylül 1993 tarihleri arasında gerçekleştirilen 14. Milli Eğitim Şurası'nda ele alınan temel konulardan birisi okul öncesi eğitim'dir. Ancak bu Şura kararları incelendiğinde, yurt dışındaki Türk çocuklarının okul öncesi eğitimi konusu, genel anlam ifade eden bir kaç cümle dışında yer almamaktadır. Sadece genel ifadeler kullanılarak "*ilgili ülkelerle işbirliğine gidilmesi*" ve "*Yurt dışına gönderilecek öğretmenlerin yabancı dili de içine alan bir hazırlık eğitiminde geçirilmesi*"⁸ tavsiye edilmiştir.

Yurt dışında bulunan binlerce Türk çocuğunun eğitimdeki başarılarını ve geleceğini etkileyecek böyle bir konunun, okul öncesi eğitim problemlerinin enine boyuna tartışıldığı ve gelecekteki eğitim hedeflerinin belirlenmesinde etkili olabilecek bir toplantıda böylesine yüzeysel bir biçimde geçiştirilmesinin son derece üzücü olduğu kanaatindeyiz.

Yukarıda anılan durum, yani yurt dışındaki Türk çocukları konusundaki ilgisizlik yıllardan beri süregelen bir durumdur. Dış ülkelerle yapılan ikili karma eğitim komisyonlarının raporları incelendiğinde de aynı durumla karşılaşılır. Konumuzla ilgili olarak F. Almanya ile 1977'den beri her yıl yapılan karma eğitim komisyonu toplantılarının raporları, yukarıda bahsedilen durumu yansıtmaktadır. İlk defa yapılan 1977 yılındaki toplantıda Türk çocuklarının okul öncesi eğitim almalarının önemi üzerinde durulmuş, aynı nokta 1980, 1981 yıllarındaki toplantılarda da aynen vurgulanmıştır⁹. Ancak, buna rağmen yeterli somut gelişme sağlanamamıştır. Sonraki yıllarda ise, okul öncesi eğitim kurumlarında danışman olarak çalışmak üzere Türk öğretmenler gönderilmesi istenmiş olmakla birlikte¹⁰, bu talep gerçekleşmemiş, 1990 yılı itibariyle bu amaçla gönderilen öğretmen sayısı 13 ile sınırlı kalmıştır¹¹. Bu öğretmenlerin de ne derece başarılı oldukları ayrı bir araştırma konusudur.

70'li yılların sonlarına doğru hazırlanan çeşitli resmi raporlarda da konunun önemi vurgulanarak Türk çocuklarının okul öncesi eği-

7. Bu konudaki bir toplantı bildirileri için Bkz. *Okul Öncesi Eğitimi*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayını, Ankara, 1977.

8. T.C. M.E.B., Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *Ondördüncü Milli Eğitim Şurası 27-29 Eylül 1993*, Raporlar-Görüşmeler Kararlar, İstanbul 1993, s. 317, 323.

9. Bkz. Türk-Alman Karma Eğitim Komisyonu 1., 4., 5. Toplantılarının Raporları (T.C.M.E.B Basılmamış Dokümanlar).

10. Bkz. Türk-Alman Karma Eğitim Komisyonu 7., 9., 11. Toplantılarının Raporları (T.C.M.E.B Basılmamış Dokümanlar).

11. Bkz. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Milli Eğitim Bakanlığı Brifingi* Ankara 1990, s. 58.

tim kurumlarına devam etmesinin, onların dil gelişimini olumlu yönde etkileyeceği üzerinde durulmuştur¹².

Ancak, gerek raporlarda belirtilen problemler, gerekse ikili karma komisyon toplantılarında dile getirilen sıkıntılar konusunda köklü çözümler üretilebildiği söylenemez. Ayrıca ailelerin bu konudaki çekingenlikleri, katılımın azlığı gibi problemler de varlıklarını devam ettirmektedir¹³.

2- Almanya'daki Türk Çocuklarının Temel Eğitimi

a) Temel Eğitim Hakkında Genel Bilgiler

Genel olarak ifade etmek gerekirse F. Almanya'da temel eğitimin iki kademeli olduğu söylenebilir. Öncelikle 4 yıl süren ve Grundschule (temel okul) adı verilen eğitimi bütün öğrenciler almaktadır.

Dördüncü yılın sonunda öğrenciler başarı durumları ve kabiliyetleri dikkate alınarak çeşitli okullara yönlendirilmektedirler. Bir kısmı meslek okuluna, bir kısmı Hauptschule (Esas okul) denilen eğitim kurumuna, bir kısmı lise eğitimine vb. yönelmektedirler.

Türk çocukları da aynı durumla karşı karşıyadırlar. Ancak dil eğitimini yeterince tamamlayamadıklarından pek azı yüksek öğrenime devam imkanı tanıyan lise vb. okullara gidebilmektedirler. Çoğunluğu Hauptschule (esas okul) veya Berufsschule denilen Meslek okuluna devam ederek işçi olmaktadır. 1992 yılı itibarıyla Temel Eğitimde bulunan Türk öğrencilerin sayısı 250.000 civarındadır¹⁴.

b) T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Temel Eğitim Konusuna Bakışı

1977 yılından beri yapılan Türk-Alman karma eğitim komisyonu toplantılarında, temel eğitim meselesi ele alınan ana konulardan birisi olmuştur.

12. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının ve Çocuklarının Eğitimi Çalışma Grubu Raporu*, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı (Tez Basılmamış Doküman) s. 15, 26; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çalışma Hayatının Düzenlenmesi Özel İhtisas Komisyonu *Yurt Dışı İşçi Sorunları Altı Komisyon Raporu*, Ankara, Mart 1983, s. 27.

13. Bkz. T.C. M.E.B. *Almanya Federal Cumhuriyeti*, Yurt Dışı Eğitim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünce Hazırlanan Rapor, Ankara Kasım 1990 s. 39 vd.; Türk Alman Karma Eğitim Komisyonu 11. toplantısı Raporu s. 27.

14. Bkz. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *1992 Yılı Raporu*, s. 26.

Yıllar süren tartışmalar sonunda bile temel eğitim içinde verilecek olan Türkçe ve kültür derslerinin statüsü hala tam olarak netleşmemiştir. Çünkü eyaletler eğitim konusunda farklı davranma serbestliğine sahip olduklarından, bu durum Türk çocuklarının eğitimi konusunda da değişik uygulamalara sebep olmaktadır.

Bütün bunlara rağmen, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, F. Almanya'da görev yapmak üzere Türkiye'den öğretmenler göndermiştir. Bu öğretmenler, bir kaç eyalet hariç bütün eyaletlerde görev yapmakta ve çocuklara Türkçe ve Türk Kültürü hakkında bilgi vermektedirler.

Çocuklara Türk Kültürünün kazandırılması için Türk öğretmenler genellikle haftada 5 saat Türkçe ve Kültür dersi vermektedirler. Bu dersler okul programı dışında olup, isteğe bağlıdır¹⁵.

Türkiye'den gönderilen öğretmenler, çoğunlukla Türkiye'de okutulan ders kitaplarına ve müfredat programına göre ders vermektedirler. Bilimsel anlamda Almanya şartları dikkate alınarak hazırlanmış program ve ders kitapları mevcut değildir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1988 yılında toplanan 1. Gençlik Şurası dokümanlarında da yer aldığı gibi, Türk çocuklarının buldukları ülke çocuklarıyla aynı sınıflarda ders görmeleri, dil eğitiminin devamlı olması, çocukların dil bilgilerinin geliştirilmesi, ayrıca sosyal faaliyetlere katılmalarının özendirilmesi, velilerle işbirliğine gidilmesi vb. konular Milli Eğitim Bakanlığı'nın üzerinde durduğu temel konular olmuştur¹⁶.

Bütün gayretlere rağmen, temel eğitimdeki Türk çocukları gerek okul hayatında gerekse günlük hayatta çeşitli problemlerle karşı karşıyadırlar. Okulda, hem Alman hem Türk kültürü ile karşılaşmaktadırlar. Bu durum onların kişiliklerinde çatışmaya neden olmaktadır. Bu konuda onlara yardımcı olacak kitap, broşür vs. hazırlanmasına, Türk öğretmenlerin bu konuda nasıl davranacakları konusunda bilgilendirilmesine ve hatta din görevlileri ile işbirliği içinde öğrencilere nasıl yardımcı olacakları üzerinde durulmasına ihtiyaç vardır. Bunun yanında velilerin de öğrencilerin eğitimi konusunda bilgi sahibi kılınmasının problemlerin çözümüne katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

15. Bkz. T.C. M.E. Bakanlığı, *Almanya Federal Cumhuriyeti*, s. 42.

16. Bkz. T.C. M.E. Bakanlığı, *1. Gençlik Şurası Yurt Dışındaki Gençliğin Sorunları, Ön Çalışma Raporu*, Ankara 1988, s. 9-10.

Şu ana kadar yaptığımız genel değerlendirme ve giriş niteliğindeki bilgileri verdikten sonra konu ile ilgili olarak yaptığımız alan araştırmasının bulguları ve yorumları üzerinde durmak istiyoruz.

C) ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

Bu kısımda araştırma bulguları tablolar halinde gösterilmiş, ayrıca dikkat çekici noktalara kısaca işaret edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bulgular, Almanya'nın Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde görev yapan Türk öğretmenlere, Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitim problemleri konusunda uygulanan anket verilerinden oluşmaktadır.

1- Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri İle İlgili Bulgular

Alan araştırmasının yapıldığı her iki eyalette de (Bavyera ve Baden-Württemberg) anket uygulanan öğretmenlerin tamamı Türkiye'den Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçilip gönderilen öğretmenlerdir. Genel olarak 35-40 yaşlarında oldukları anlaşılan öğretmenlerin (Bavyera'da % 51.5 Baden-Württemberg'de % 44.2) yine çoğunlukla mesleklerinde 15-20 yıl arasında değişen bir kıdeme sahip oldukları belirlenmiştir (Bavyera'da % 48.5, Baden-Württemberg'de % 58.8).

Mezun oldukları okullar itibariyle Bavyera da öğretmenlerin daha çok Eğitim Enstitüsü mezunu oldukları (% 48.5), Baden-Württemberg'de ise daha çok İlköğretmen Okulu mezunlarının bulunduğu (% 52.9) anlaşılmıştır. Bu durum branşlarına da uymaktadır. Bavyera'da Türkçe-sosyal bilgiler öğretmenleri (% 33), Baden-Württemberg'de ise ilköğretmenleri (% 50.0) ağırlıktadır.

Her iki eyalette de öğretmenlerin çoğunluğu (% 70) ilk dokuz yıllık zorunlu temel eğitimi kapsayan Temel okul (Grundschule, 4 yıl) ve Esas okul (Hauptschule, 5 yıl) da görev yaptıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılan öğretmenlerin yarıdan fazlası (0-2 yıl) arası bir süreden beri Almanya'da görev yaptıklarını söylemişlerdir.

2- Okul Öncesi Eğitim ile İlgili Bulgular

Bu kısımda araştırma konumuzla ilgili bulgular tablolar halinde verilmiştir. Bazı tabloların başında "1. sırada tercih edilmesine göre" şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Bu ifade, sunulan seçeneklerin öğretmenler tarafından "1. 2. 3. derecede" gibi işaretlendiğini, tabloda ise özellikle 1. derecede işaretlenen seçeneklerin yüzdelerine yer verildiğini ifade etmektedir.

Tablo 1

Öğretmenlere göre, Türk çocuklarının Kindergarten denilen okul öncesi eğitim kurumuna devam edip etmedikleri.

Seçenekler	<u>Bavyera</u>		<u>Baden-Württemberg</u>	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	11	33.3	27	79.4
Hayır	4	12.1	-	-
Çok az	15	45.5	6	17.6
Diğer	3	9.1	1	2.9
Toplam	33	100	34	100

Öğretmenlerin ifadelerine göre Bavyera da okul öncesi eğitim alma durumu Baden-Württemberg eyaletine göre daha azdır.

Tablo 2

Öğretmenlerin, okul başarısı için Kindergarten eğitimini zaruri görüp görmedikleri.

Seçenekler	<u>Bavyera</u>		<u>Baden-Württemberg</u>	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	26	78.8	31	91.2
Hayır	1	3	2	5.9
Çok az	3	9.1	-	-
Diğer	3	9.1	1	2.9
Toplam	33	100	34	100

Her iki eyalette de Türk öğretmenler, okul başarısı için okul öncesi eğitimi lüzumlu görmektedirler.

Tablo 3

Türk çocuklarının kindergarten eğitimine devam etmemesinin en önemli sebebinin ne olduğu

(1. ve 2. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bayyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Veliler Kindergarten'in ne olduğunu bilmiyor	5	15.2	2	5.9
Veliler Kindergarten'e gerek görmüyorlar	6	18.2	1	2.9
Alman ve Hıristiyan Kültürüne uygun eğitim verildiğinden veliler çocuklarını göndermiyorlar	7	21.2	5	14.7
Uzaklık veya maddi sebeplerle göndermiyorlar	10	20.3	2	5.9
Diğer	3	9.1	-	-
Cevapsız	2	6	24	70.6
Toplam	33	100	34	100

Bu tablo ile 1. tablo uyum göstermektedir. Çünkü 1. tabloda Bayyera'da çocukların okul öncesi eğitim almadıkları konusu öne çıkmıştır. Burada da bunun sebepleri belirtilmiştir.

Tablo 4

Velilerin nasıl bir Kindergarten eğitimi arzu ettikleri

(1. ve 2. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bayyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Çocuklar arasında ayırım yapılmayan	6	18.2	8	23.5
Türk yemekleri verilen ve Türk öğretmeni olan	18	54.5	18	53
İyi Almanca öğretilen	2	6.1	1	2.9
Türk ve İslam Kültürüne uygun eğitim veren	2	6.1	1	2.9
Fikrim yok	4	12.1	4	11.8
Cevapsız	1	3	2	5.9
Toplam	33	100	34	100

Tabloda görüldüğü üzere her iki eyalette de öğretmenlerin çoğunluğunun kanaatine göre veliler okul öncesi eğitim kurumunda özellikle Türk öğretmenlerin bulunmasını ve Türk yemeklerinin verilmesini istemektedirler.

3- Temel Eğitimle İlgili Bulgular

Tablo 5

Öğrencilerin devam edecekleri okulu seçmelerinde rol oynayan en önemli faktörün ne olduğu

(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Öğrencilerin kendi tercihleri	7	21.1	3	8.8
Ailelerin tercih ve isteği	3	9.1	-	-
Öğrencilerin not durumu	16	48.5	27	79.4
Öğretmenlerin tercihleri	5	15.2	4	11.8
Dil Yetersizliği	2	6.1	-	-
Toplam	33	100	34	100

Tablodan anlaşılacağı üzere öğrencilerin devam edeceği üst okulların seçiminde başarı durumları ilk planda rol oynamaktadır.

Tablo 6

Türk öğrencilerin hangi öğretim kademesi ne kadar okula devam ettikleri

(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Hauptschule (Esas Okul)un sonuna kadar	24	72.7	29	85.3
Berufschule (Meslek Okulu)nun sonuna kadar	9	27.3	4	11.8
Realschule (orta okul)nun sonuna kadar	-	-	-	-
Gymnasium'un (lise) sonuna kadar	-	-	-	-
Diğer	-	-	1	2.9
Toplam	33	100	34	100

Öğretmenlerin ifadelerine göre her iki eyalette de Türk çocukları çoğunlukla yüksek öğrenim imkanı olmayan Hauptschule'ye devam ederek zorunlu eğitimi tamamlamakta, çok az bir bölümü ise meslek okuluna gidebilmektedir.

Tablo 7

Velilerin çocuklarının okul durumuna karşı ilgi durumu
(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yakından ilgileniyorlar	-	-	-	-
Öğretmen çağırırsa geliyorlar	14	42.4	9	26.5
Ara sıra soruyorlar	9	27.3	15	44.1
Hiç ilgilenmiyorlar	9	27.3	8	23.5
Diğer	1	3.0	2	5.9
Toplam	33	100	34	100

Görüldüğü gibi her iki eyalette de veliler çocuklarının okul durumu ile pek yakından ilgilenmemektedirler.

Tablo 8

Velilerin, çocuklarının eğitim konusundaki hedefleri
(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Çocuğumu üniversiteye kadar okutmalyım	1	3	-	-
Çocuğumu lise sona kadar okutmalyım	-	-	-	-
Çocuğum en az meslekokulunu bitirmeli	7	21.2	4	11.8
Çocuğum bir an önce okula devam mecburiyetinden kurtulup çalışarak para kazanmaya başlamalı	23	69.7	29	85.3
Diğer	2	6.1	1	2.9
Toplam	33	100	34	100

Tablodan anlaşıldığı gibi veliler çocukların bir an önce okul zorunluluğundan kurtulup hayata atılmalarını ve aileye gelir getirmelerini istemektedirler.

Tablo 9

Velilerin Alman eğitim sistemi ve çocuklarının Türkiye'ye dönüşteki avantajları konusunda bilgili olup olmadıkları

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	4	12.1	-	-
Hayır	8	24.2	12	35.3
Çok Sınırlı ve yetersiz	16	48.5	21	61.8
Fikrim Yok	3	9.1	-	-
Cevapsız	2	6.1	1	2.9
Toplam	33	100	34	100

Her iki eyalette de velilerin Alman eğitim sistemini tanımadıkları ve çocukların alacakları eğitimin onlara Türkiye'de ne gibi imkanlar kazandıracığı konusunda pek bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

10., 11., 12., 13. tablolar Bavyera'da uygulanan ve tamamen Türk öğrencilerden oluşturulup, hem Türk hem Alman öğretmenlerin ders verdiği iki dili sınıflar uygulaması ile ilgili bulgulardan oluşmaktadır. Bu nedenle söz konusu tablolarda sadece Bavyera'daki öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 10

Bavyera'daki iki dilli sınıflar uygulamasının nasıl değerlendirildiği

Seçenekler	Bavyera	
	Sayı	Yüzde
Faydalı devam etmeli	24	72.7
Zararlı devam etmemeli	3	9.1
Fikrim yok	3	9.1
Diğer	1	3
Cevapsız	2	6.1
Toplam	33	100

Tablo 10'da görüldüğü üzere Bavyera'da görev yapan Türk öğretmenler, iki dilli sınıflar uygulamasını olumlu bulmuş ve devamını istemişlerdir.

Tablo 11

Öğretmenlerin iki dilli sınıfları neden faydalı buldukları
(1. ve 2. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera	
	Sayı	Yüzde
Aileler bu tür sınıfları istiyorlar	7	21.3
Türkçe ve Türk kültürü daha kolay ve yoğun bir şekilde veriliyor	22	66.6
Fikrim yok	-	-
Diğer	4	12.1
Toplam	33	100

Öğretmenler iki dilli sınıfları özellikle Türkçe ve Türk kültürünü daha kolay verebilmeye imkan tanınması açısından faydalı bulmuşlardır.

Tablo 12

Tamamen Türk öğrencilerden oluşan iki dilli sınıflarda Türkçe ve Türk kültürünün yeterince verilip verilmediği

Seçenekler	Bavyera	
	Sayı	Yüzde
Evet	18	54.5
Hayır	6	18.2
Fikrim yok	3	9.1
Öğretmene göre değişiyor	1	3
Cevapsız	5	15.2
Toplam	33	100

Öğretmenlerin çoğunlukla bu sınıflarda Türkçe ve Türk kültürü eğitimin yeterince verilebildiği kanaatinde oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 13

İki dilli sınıflarda uygulanan müfredat programı ve ders saatlerinin yeterli olup olmadığı

Seçenekler	Bavyera	
	Sayı	Yüzde
Evet	17	51.4
Hayır	9	27.3
Fikrim yok	2	6.1
Cevapsız	5	15.2
Toplam	33	100

Öğretmenlerin yarından fazlası müfredat ve ders saatlerini yeterli görmekte birlikte % 27.3 oranında bir kısmı ise aksi yönde görüş belirtmişlerdir. Bunlar özellikle ders saatlerinin azlığından şikayet etmektedirler.

Tablo 14

Öğrencilerde sinirlilik, saldırganlık, uyumsuzluk vb. davranışların gözlenip gözlenmediği

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	25	75.8	30	88.2
Hayır	4	12.1	2	5.9
Cevapsız	4	12.1	2	5.9
Toplam	33	100	34	100

Öğretmenlerin gözlemlerine göre Türk öğrencilerde bazı uyumsuz davranışlar görülebilmektedir.

Tablo 15

Öğrencilerde davranış bozukluklarının en önemli sebebinin ne olduğu
(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	<u>Bavyera</u>		<u>Baden-Württemberg</u>	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Aileleri ile anlaşamamaları	4	12.1	2	5.9
Evde ve dışarıda iki kültür arasında kalarak bocalama	17	51.5	22	64.7
Almanca'nın yetersizliği ve dersleri anlamamanın verdiği ruhi sıkıntı	6	18.3	3	8.8
Fikrim yok	1	3	-	-
Diğer	4	12.1	7	20.6
Cevapsız	1	3	-	-
Toplam	33	100	34	100

İki kültür arasında kalarak bocalama, öğretmenler tarafından öğrencilerdeki davranış bozukluklarının en önemli nedeni olarak gösterilmiştir.

Tablo 16

Türk çocuklarının okul dışı boş zamanlarını nasıl geçirdikleri
(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	<u>Bavyera</u>		<u>Baden-Württemberg</u>	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evde aileleriyle TV ve video film seyrederek	24	72.7	28	82.4
Sinema ve oyun salonu gibi eğlence yerlerine giderek	4	12.1	1	2.9
Diğer çocuklarla oynayarak	3	9.1	3	8.8
Diğer	2	6.1	2	5.9
Toplam	33	100	34	100

Tablodan anlaşıldığı gibi TV. ve video filmi seyretmek öğrencilerin okul dışı zamanlarındaki en önemli uğraşları olmaktadır.

Tablo 17

Öğrencilerde ve ailelerinde aşırı TV ve video seyretme tutkusunu olup olmadığı

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	19	87.9	31	91.2
Hayır	1	3	1	2.9
Cevapsız	3	9.1	2	5.9
Toplam	33	100	34	100

Bu tablo ile 16. tablo'daki bilgiler uyum göstermektedir. Genelde Türk ailelerinde ve çocuklarda TV ve video seyretme tutkusunu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 18

Aşırı TV ve Video seyretme tutkusunun hangi sebeplere dayandığı
(1. derecede tercih edilmesine göre)

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Eğlence yerlerinin pahalı oluşu	3	9.1	6	17.7
Alman toplumu ile kaynaşamama	21	63.6	22	64.7
Fikrim yok	1	3	-	-
Diğer	3	9.1	3	8.8
Cevapsız	5	15.2	3	8.8
Toplam	33	100	34	100

Ailelerin ve çocukların kendi içlerine kapanarak evde eğlenmeyi tercih etmelerinin en önemli sebebi öğretmenler tarafından Alman toplumu ile kaynaşamama olarak gösterilmiştir.

Tablo 19

Öğretmenlerin, Büyük merkezlerde hem çocuklar hem yetişkinler için Türk kültür merkezleri açılmasının gerekliliği konusundaki düşünceleri

Seçenekler	Bavyera		Baden-Württemberg	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	29	87.8	29	85.3
Hayır	-	-	-	-
Fikrim yok	2	6.1	2	5.9
Cevapsız	2	6.1	3	8.8
Toplam	33	100	34	100

Her iki eyalette de Türk Öğretmenler, Türk kültür merkezleri açılmasının gereği üzerinde durmuşlardır.

D) BULGULARIN YORUMU

1- Ankete Katılan Öğretmenlerin Durumu

F. Almanya'daki Türk çocuklarının okul öncesi ve Temel eğitim problemleri ile ilgili olarak yaptığımız bu çalışmanın alan araştırması ile ilgili bölümündeki bilgilerin temel dayanağı yaptığımız ankettir. Anketimize katılan öğretmenlerin tamamı Türkiye'den seçilerek gönderilmiştir. Kişisel bulgular kısmında verilen bilgilerden anlaşıldığı gibi öğretmenler genellikle orta yaş civarındadırlar ve yine çoğunluğunun mesleklerindeki kıdemi 15-20 yıl arasında değişmektedir. Bu durumu olumlu bir olay olarak yorumluyoruz. Çünkü meslekte yeni olan genç öğretmenlerin tecrübesizliği ile, yaşlı öğretmenlerin, Almanya'nın sosyal ortamına uyum zorlukları, başarılarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca değişik ve yabancı bir sosyal çevrede Türkiye'dekinden farklı değerlere sahip olarak yetişen Türk çocukları ile, Türkiye'de iken farklı bir kültür ortamında uzun yıllar görev yapan (mesela 25 yıl ve daha fazla) öğretmenlerin diyalog kurmaları zor olabilmektedir. Nitekim bu durum yaptığımız gözlemlerle de teyid edilmiştir.

Bavyera'da anketimize katılan öğretmenlerin, Baden- Württemberg'deki öğretmenlere nisbetle daha fazla oranda Sosyal Bilgiler-Türkçe branş öğretmenleri olmalarının nedeni bu eyaletteki "*iki dilli sınıflar*" uygulamasıdır. Bu sınıflarda Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din dersi vb. dersler Türk öğretmenler tarafından verilmektedir. Bu nedenle branş öğretmenleri gönderilmiştir. Branş öğretmenleri gönderilmesini olumlu buluyoruz.

Ankete katılan öğretmenlerle ilgili diğer önemli bir nokta da çoğunluğunun 0-2 yıl arasında değişen bir süreden beri Almanya'da Türk çocuklarına öğretmenlik yapmalarıdır. Bu durum, hem Almanya'da yeni görevlendirilen hem de iki yıl gibi bir süre çalışarak tecrübe kazanan öğretmenlerin kanaatlerini öğrenmemize imkan tanımış, böylece tek yönlü bir değerlendirmeden uzak kalmamızı sağlamıştır.

2- Okul Öncesi Eğitimle İlgili Bulguların Yorumu

Alan araştırmamızla ilgili anketimize katılan Türk öğretmenlerden edinilen bilgiler, Baden-Württemberg eyaletinde çocukların genel olarak okul öncesi eğitime devam ettiklerini buna karşılık

Bavyera eyaletinde okul öncesi eğitim alan öğrencilerin az olduğunu ortaya koymuştur (Bkz. Tablo 1).

Bunun sebebi ise *uzaklık, maddi imkansızlık, Alman ve Hıristiyan kültürene uygun eğitim verilmesi ve velilerce Kindergarten'e gerek duyulmaması* olarak gösterilmiştir (Bkz. Tablo 3). Kanaatimizce Bavyera'da okul öncesi eğitime ilginin az oluşunun ve buna gerek duyulmayışının bir önemli nedeni daha vardır. O da yukarıda da söz ettiğimiz Bavyera'daki *"iki dilli sınıflar"* uygulamasıdır¹⁷. Çünkü bu sınıflarda çocuklar normal program içinde Türk öğretmenlerden Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din bilgisi vb. dersleri almaktadırlar. Türkçe yapılan bu dersler zaman zaman haftalık ders programının yarısını veya daha fazlasını kapsamaktadır. Bu durumda geriye birkaç Almanca ders kalmaktadır ki, veliler, öğrencilerin bu dersleri nasıl olsa başaracaklarını düşünerek, Almanca dil gelişimine yardımcı olacak ve okuldaki Almanca eğitimde zorluk çekmemelerini sağlayacak olan okul öncesi eğitimi pek zaruri görmemektedirler.

Türk öğretmenlere göre, *okul öncesi eğitim kurumlarında Türk öğretmenlerin de görev yapması, Türk yemeklerinin verilmesi ve bunun yanında Alman ve Türk çocukları arasında ayırım yapılmaması* bu kurumlara olan ilgiyi artıracaktır (Bkz. Tablo 4). Bunların gerçekten önemli tesbitler olduğunu düşünüyoruz. Çünkü kişisel gözlemlerimizde ve velilerle yaptığımız bazı görüşmelerde onların gerçekten Kindergarten eğitimi konusunda yukarıda anılanlara benzer tereddütleri olduğunu gördük.

Okul başarısı ve dil gelişimi için önemli olan okul öncesi eğitiminin Türk çocukları için daha cazip hale getirilmesinin gereği kendini göstermektedir. Okul öncesi eğitim alanında tecrübeli ve eğitilmiş elemanların seçilerek anlaşmalar çerçevesinde bu kurumlarda görevlendirilmesinin, Türk çocuklarının eğitimi için önemli olduğu kanaatindeyiz. Aksi halde Almanca dil bilgisini geliştirmeyen ve bunun sonucunda ise kendini bu ve benzeri okullara hazırlayamayan Türk çocukları vasıfsız işçi olarak hayata atılmak zorunda kalmaktadırlar.

3- Temel Eğitimle İlgili Bulguların Yorumu

Alman eğitim sisteminde, öğrencilerin ilk dört sınıftan sonra devam edecekleri okulun seçiminde başarı durumlarının yani o ana

17. Bu sınıflarla ilgili geniş bilgi için bkz. Nevzat Y. Aşıkoğlu, a.g.e., s. 100 v.d.

kadar aldıkları notların büyük önemi vardır. Nitekim bulgularımızdan da bu sonuç ortaya çıkmıştır (Bkz. Tablo 5). Öğrenciler bilgi ve becerilerine göre meslek okuluna, çok amaçlı okullara veya üniversiteye geçişi kolaylaştıran lise eğitimine devam etmektedirler.

Türk öğrencilerin devam edebildikleri okullara gelince bunun genel olarak Hauptschule olduğunu görüyoruz (Bkz. Tablo 6). Hauptschule dokuz yıllık zorunlu eğitimi tamamlamak için devam edilen bir okuldur. Bu okulun üniversiteye veya bir mesleğe hazırlayıcı bir yönü yoktur. Araştırma yaptığımız eyaletlerin her ikisinde de öğrencilerin zorunlu temel eğitimlerini Hauptschule de tamamladıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum Türk çocuklarının genel olarak vasıfsız işçi olarak hayata atılmak zorunda kaldıklarını göstermektedir.

Doğu ile Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra Almanya'da işsizlik oranı daha da artmış, nitelikli işçiler için bile iş bulmama durumu ortaya çıkmıştır. bu nedenle yeni yetişen genç ve dinamik Türk çocuklarının öncelikle üniversite eğitiminden geçmeleri en azından iyi bir meslek eğitimi almaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu amaçla mümkün olan en üst kademeye kadar çocukların okutulması konusunda Türk ailelerin aydınlatılmasına ve bunun teşvik edilmesine şiddetle ihtiyaç vardır.

Türk velilerin, Alman eğitim sistemini yeterince tanımadıkları çocuklarının eğitimi konusunda fazla bilgi sahibi olmadıkları veya bu konu ile fazla ilgilenmedikleri araştırmamızda ulaştığımız sonuçlar arasındadır (Bkz. Tablo 9). Velilerin, okul veya öğretmenlere karşı bir çekingenliklerinin olduğu görülmüştür. Veliler çocuklarının durumunu ancak öğretmen çağırırsa gidip öğrenmekte veya bazıları ara sıra sorarak öğrenmektedirler. Bu arada hiç ilgilenmeyenlerin oranı da her iki eyalette küçümsenmeyecek orandadır (Bkz. Tablo 7).

Velilerin, çocuklarının eğitimi konusuna yeterince ilgi göstermemeleri, onların eğitim hedefleri konusundaki bulgularımızla da uyum göstermektedir (Bkz. Tablo 8). Velilere göre, okul bir anlamda zaman kaybıdır. Çocuklarının bir an önce çalışarak para kazanmaya başlamasını istemektedirler. Bu onların işçi olarak yurt dışına gidiş amaçlarına uymakla beraber artık ekonomik dengeler değişmiş, işsizlik çoğalmıştır. İşverenler vasıflı ve yetenekli işçileri tercih etmektedirler. Ayrıca yeteri kadar dil bilen kişileri çalıştırmak onlar için ön planda gelmeye başlamıştır. Bütün bunların Türk veli-

lere anlatılması ve onların, çocuklarını mümkün olan en üst seviyeye kadar okutmalarının sağlanması, gelecek açısından önem taşımaktadır.

Araştırma alanlarımızdan olan Bavyera eyaletine mevcut olan "iki dilli sınıflar" uygulamasını bu eyaletten anketimize katılan Türk öğretmenler olumlu olarak değerlendirmişlerdir (Bkz. Tablo 10). Bu sınıflar tamamen Türk öğrencilerden oluşmakta ama hem Almanca hem Türkçe ders verilmektedir. Mesela Matematik, Fen Bilgisi vb. dersler Alman öğretmenler tarafından Almanca, buna karşılık, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Din Dersi vb. dersler Türk öğretmenlerce Türkçe olarak verilmektedir. Bu nedenle "iki dilli" denilmiştir.

Türk öğretmenlerin bu sınıfları faydalı bulmalarının en önemli sebebi sözkonusu sınıflarda Türkçe ve Türk kültürünün daha kolay, yoğun ve yeterli bir şekilde verilebilmesi olarak belirtilmiştir (Bkz. Tablo 11, 12, 13).

Belirtilen sebep dikkate alınarak düşünüldüğünde, bu sınıfların yararlı olduğu söylenebilmekle beraber bir başka açıdan da bazı olumsuzlukları beraberinde getirdiğini ifade edebiliriz. Mesela en başta Türk ve Alman öğrenciler birbirinden ayrı sınıflara alınmaktadır. Bu uyuma ters bir uygulamadır. İkinci olarak bu sınıflardaki Türk öğrencilerin Almanca dil gelişimi geri kalmakta bu da onların üst öğrenim kurumlarına devamına engel olmaktadır. Özetle iki dilli sınıflar uygulamasının olumlu ve olumsuz yönlerinin iyi değerlendirilerek bu sınıflar hakkında karar verilmesi uygun olacaktır.

Araştırmada ulaştığımız sonuçlara göre Türk çocuklarında bazı davranış bozuklukları görülebilmektedir. Her iki eyalette de ankete katılan Türk öğretmenler, çocukların bazı ruhi sıkıntıları olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 14). Öğretmenler bunun en önemli sebebinin *dil yetersizliği ile evde ve okulda iki ayrı kültür arasında kalıp bocalama* olarak ifade etmişlerdir. Gerçekten de çocuklar ev ortamında değişik bir anlayış ve kültürle yüz yüze; okulda, sokakta, oyun salonlarında başka bir anlayışla karşı karşıyadırlar. Bu nedenle zaman zaman nerede nasıl davranacaklarını tam kestirememekte ve sinirli, saldırgan, uyumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler. Ancak kanaatimizce bu durum bir hastalık niteliğinde olmayıp, belirtildiği gibi iki farklı ortama uyuma güçlüğünden kaynaklanmaktadır.

İki farklı kültürle karşı karşıya kalma ve uyum güçlüğü, çocukları ve aileleri içe kapanmaya ve kendi ortamlarında eğlenmeye veya zaman geçirmeye itmiştir. Mesela araştırmamızda çocukların ve ailelerin boş zamanlarını TV ve video filmi seyrederek geçirdikleri ve bunun bir tutku haline geldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi de belirttiğimiz gibi *Alman toplumu ile kaynaşama* olarak gösterilmiştir (Bkz. Tablo 16, 17, 18). Denilebilir ki, bu olumsuz durumun giderilmesi ve iki toplumun birbirine yaklaşması için ortak toplantılar, eğlenceler, anma günleri vs. düzenlenebilir. Bu etkinlikler iki toplumun yakınlaşmasına ve birbirlerini daha iyi tanıyıp anlamalarına yardımcı olacaktır.

Türk çocuklarını ve aileleri kültürel yönden desteklemek amacıyla Türk kültür merkezleri açılması öğretmenlerce oldukça yüksek oranda benimsenen bir görüş olmuştur (Bkz. Tablo 19).

Türk çocuklarının kültürel kimliklerini kazanmaları noktasında Türk kültür merkezlerinin açılması yanında çeşitli toplantılar, konferanslar vs. yoluyla onların Türk kültürü konusunda bilgilendirilmeleri de alternatif olarak düşünülecek faaliyetler olarak sayılabilir.

E) SONUÇ

Eğitim, insan kişiliğinin oluşumunu salayan ve onu şekillendiren önemli bir olgudur. Eğitimle insana, mensubu olduğu toplumun değer yargıları, dili, gelenekleri vb. kazandırılır. Eğitimin bir diğer boyutu da bireyin sahip olduğu kabiliyetleri açığa çıkarmak ve geliştirmektir. Böylece birey kendine ve çevresine yük ve problem olmaktan çok üreten ve etrafına yararı dokunan bir kişi haline gelir.

Mensup olduğu toplumun ve kültürel çevrenin dışında yaşayan bireyler, çevrelerine uyumda güçlük çekerler, hayatlarında çeşitli olumsuzluklarla ve başarısızlıklarla karşılaşabilirler. Bu nedenle öncelikle kendi kültür ortamı dışında bulunan ve henüz kişilikleri yeni şekillenen genç nesle verilecek eğitimin onların kişiliklerinin oluşmasındaki rolü büyüktür.

Söz konusu genç nesle verilecek eğitimde onların uyumlarını kolaylaştırıcı, bilgi ve becerilerini geliştirici ve kendilerine güveni sağlayıcı unsurların ağırlık kazanması önemlidir.

Araştırmamıza konu olan F. Almanya'daki Türk çocuklar'da okul öncesi eğitimden başlayarak sistemli, düzenli bir eğitim almak

durumundadırlar. Bu eğitimin bizce iki temel özelliği olmalıdır. Birincisi, öğrenciye mensub olduğu Türk toplumunun kültür değerlerinin kazandırılması; ikincisi ise, becerilerini geliştirilerek hem kendi toplumlarına uyum sağlamaları hem de içinde yaşadıkları toplum için üretken bir fert haline getirilmelerinin hedeflenmesidir.

Türk çocuklarının üst seviyelerde eğitim almalarının özendirilmesinde, ailelerin bu konuda konferanslar yoluyla, TV, Radyo yayınlarıyla aydınlatılmasının faydası büyüktür. Bu sayede velilerin, çocuklarının eğitimi konusundaki ilgisizliği de bir ölçüde giderilmiş olur.

Önemli saydığımız bir başka nokta da yurt dışındaki bu çocuklara uygulanacak müfredat programlarının ve ders kitaplarının özel olarak hazırlanmasıdır. Bu programlar ve kitaplar onların içinde buldukları özel şartlar dikkate alınarak özel olarak hazırlandığı takdirde daha yararlı olacaktır.

Bu çalışmayla Almanya'daki Türk çocuklarının okul öncesi ve temel eğitim problemlerine küçük de olsa bir ölçüde ışık tutabilmişsek bu bizi mutlu kılacaktır.

F) EKLER

ANKET METNİ

1.3.1989

Değerli Öğretmen Arkadaşım

F. Almanya'daki Türk çocuklarının okul öncesi ve Temel eğitim problemlerini araştırmak amacıyla hazırlanan bu anket, Türk çocukları ile direkt temasta olan siz değerli Türk öğretmenlerinin anılan konu ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla taşımaktadır. Vereceğiniz bilgiler tamamen ilmi ölçüler içinde değerlendirilecektir. Ankete isim yazmanız gerekmemektedir. Bizim için önemli olan açık ve doğru bilgilerdir. Yardımlarınız ve ilginiz için teşekkürler.

Saygılarımla.

Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU

Anketin gönderileceği adres:

Tocklergasse 8
8600 Bamberg

I. BÖLÜM KİŞİSEL BİLGİLER

- 1- Cinsiyetiniz:
 - a- Erkek
 - b- Kadın
- 2- Yaşınız
- 3- Medeni durumunuz:
 - a- Evli
 - b- Bekar
 - c- Dul
- 4- Meslekteki kıdeminiz: Yıl
- 5- Mezuniyetiniz:
 - a- İlköğretmen okulu
 - b- Öğretmen okulu
 - c- Eğitim Enstitüsü
 - d- Yüksek okul
 - e- Fakülte
 - f- Başka
- 6- Branşınız:
 - a- İlkokul öğretmeni
 - b- Türkçe-Sosyal Bilgiler
 - c- Fen Bilgisi
 - d- Eğitim Ön Lisans
 - e- Başka
- 7- Kaç yıldır Almanya'da öğretmensiniz?
- 8- Almanya'da hangi okulda görevlisiniz?
 - a- Grundschule
 - b- Hauptschule
 - c- Berufsschule
 - d- Realschule
 - e- Gymnasium
 - f- Başka

II. BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ VE TEMEL EĞİTİM İLE İLGİLİ SORULAR

Açıklama: Bu bölümdeki soruları cevaplarken "*EN ÖNEMLİ*" ve "*GENELDE*" ifadelerine dikkat ediniz. Birden çok cevap işaretlemek istediğinizde lütfen önem sırasına göre 1, 2, 3.. şeklinde numaralayınız.

- 1- Tercürebelerinize göre Türk öğrenciler GENELDE kindergartenden denilen okul öncesi hazırlık eğitiminden geçiyorlar mı?
 - a- Evet
 - b- Hayır
 - c- Çok az
 - d- Başka
- 2- Cevabınız "*Hayır*" veya "*Çok az*" ise bunun EN ÖNEMLİ sebebi sizce nedir?
 - a- Veliler Kindergarten'in ne olduğunu bilmiyorlar.
 - b- Veliler Kindergarten'a gerek görmüyorlar.
 - c- Orada Alman ve Hıristiyan kültürüne uygun eğitim verildiğinden veliler çocuklarını göndermiyorlar.
 - d- Uzaklık veya maddi sebeplerden dolayı çocuklarını göndermiyorlar.
 - e- Fikrim yok
 - f- Başka
- 3- Sizce Türk aileleri nasıl bir Kindergarten eğitimi arzu ediyorlar?
 - a- Çocuklar arasında ayırım yapılmayan
 - b- Türk yemekleri verilen ve bir Türk öğretmen bulunan
 - c- Fikrim yok
 - d- Başka
- 4- Türk çocuklarının okulda başarılı olmaları için Kindergarten eğitiminin zaruri olduğu fikrinde misiniz?
 - a- Evet
 - b- Hayır
 - c- Fikrim yok
 - d- Başka

- 5- Öğrencilerin devam edecekleri okulun seçiminde rol oynayan EN ÖNEMLİ faktör sizce nedir?
- a- Öğrencilerin kendi tercihleri
 - b- Ailelerin tercih ve isteği
 - c- Fikrim yok
 - d- Öğrencinin not durumu
 - e- Öğretmenlerin tercihleri
 - f- Başka
- 6- Tecrübelerinize göre Türk çocukları GENELDE hangi öğretim kademesine kadar okula devam ediyorlar?
- a- Hauptschule'nin sonuna kadar
 - b- Berufsschule'nin sonuna kadar
 - c- Realschule'nin sonuna kadar
 - d- Gymnasium'un sonuna kadar
 - e- Üniversite'nin sonuna kadar
 - f- Başka
- 7- Türk öğrencilerde sinirlilik, saldırganlık, uyumsuzluk vb. problemler gözlüyor musunuz?
- a- Evet
 - b- Hayır
- 8- Öğrencilerde bu tür davranış bozuklukları varsa bunun EN ÖNEMLİ sebebi sizce ne olabilir?
- a- Aileleri ile anlaşamamaları
 - b- Evde ve dışarıda iki kültür arasında kalarak bocalama
 - c- Almancanın yetersizliği ve dersleri anlayamamanın verdiği ruhi sıkıntı
 - d- Fikrim yok
 - e- Başka
- 9- Gözlemlerinize göre GENELDE Türk çocukları okul dışındaki boş zamanlarını nasıl geçiriyorlar?
- a- Evde aileleriyle TV veya video filmi seyrederek
 - b- Sinema veya oyun salonu gibi eğlence yerlerine giderek
 - c- Diğer çocuklarla oynayarak
 - d- Başka

- 10- Gözlemlerinize göre öğrencilerinizde ve ailelerinde aşırı TV ve video seyretme tutkusu var mı?
- a- Evet
- b- Hayır
- c- Fikrim yok
- 11- Böyle bir tutku varsa bunun EN ÖNEMLİ sebebi sizce ne olabilir?
- a- Eğlence yerlerinin pahalı oluşu
- b- Alman toplumu ile kaynaşamama
- c- Fikrim yok
- d- Başka
- 12- Türk velilerin Almanya'daki eğitim konusundaki hedefleri ve düşünceleri sizce nedir?
- a- Çocuğumu üniversite sonuna kadar okutmalıyım
- b- Çocuğumu Gymnasiumun sonuna kadar okutmalıyım
- c- Çocuğum en az Berufsschule'yi bitirmeli
- d- Çocuğum bir an önce okula devam mecburiyetinden kurtulup, çalışarak para kazanmaya başlamalı
- e- Başka
- 13- Türk velilerin GENELDE çocuklarının okul durumuna karşı ilgileri nasıldır?
- a- Yakından ilgileniyorlar
- b- Öğretmen çağırırsa geliyorlar
- c- Ara sıra soruyorlar
- d- Hiç ilgilenmiyorlar
- e- Fikrim yok
- f- Başka
- 14- Tecrübelerinize göre Türk velilerin, Alman eğitim sistemi ve çocuklarının Türkiye'ye dönüşteki avantajları konusunda bilgileri var mı?
- a- Evet
- b- Hayır
- c- Çok sınırlı ve yetersiz
- d- Fikrim yok
- e- Başka

- 15- Özellikle büyük merkezlerde hem çocuklara hem de büyüklere hizmet verecek "*Türk Kültür Merkezleri*" açılması gerektiği fikrinde misiniz?
- a- Evet
- b- Hayır
- c- Fikrim yok
- d- Başka
- 16- Almanya'nın Bavyera eyaletinde "*zweisprachige Klasse*" adı verilerek, tamamen Türk öğrencilerden oluşan sınıflar açılması ve Alman öğretmenlerle birlikte Türk öğretmenlerin de günlük düzenli olarak dersler vermesi şeklindeki uygulamayı nasıl değerlendiriyorsunuz?
- a- Faydalı, devam etmeli
- b- Zararlı, devam etmemeli
- c- Fikrim yok
- d- Başka
- 17- Eğer cevabınız "*Faydalı devam etmeli*" şeklinde ise sizce sebebi nedir?
- a- Aileler bu tür sınıfları istiyorlar
- b- Türkçe ve Türk kültürü daha kolay ve yoğun bir şekilde veriliyor
- c- Fikrim yok
- d- Başka
- 18- Eğer 16. sorudaki cevabınız "*Zararlı, devam etmemeli*" şeklinde ise sizce sebebi nedir?
- a- Aileler bu sınıfları tercih etmiyorlar
- b- Çocukların Alman dil gelişimini engelliyor
- c- Alman sınıfı-Türk sınıfı şeklinde ikilik yaratıyor
- d- Başka
- 19- Tamamen Türk öğrencilerinden oluşan bu sınıflardaki öğrenciler sizce Türkçe ve Türk kültürünü yeterince öğrenebiliyorlar mı?
- a- Evet
- b- Hayır
- c- Fikrim yok
- d- Başka

20- Türk öğrencilerden oluşan bu sınıflarda uygulanan müfredat programı ve ders saatleri sizce yeterli mi?

- a- Evet
- b- Hayır
- c- Fikrim yok
- d- Başka

21- Cevabınız "*Yetersiz*" ise sizce sebebi nedir?

- a- Müfredat yetersiz
- b- Ders saatleri yetersiz
- c- Ders çeşidi az
- d- Başka

(Lütfen anketi tekrar gözden geçirerek cevap vermediğiniz soru olup olmadığını kontrol ediniz).

Yardımlarınız için teşekkürler, Saygılarımla.

BİBLİYOGRAFYA

- AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar; *Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi*, T. Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1993.
- *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çalışma Hayatının Düzenlenmesi Özel İhtisas Komisyonu, Yurt Dışı ve İşçi Sorunları Alt Komisyon Raporu*, Ankara Mart 1983.
- *Okul Öncesi Eğitimi*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., Ankara 1977.
- STATISTISCHE VERÖFFENTLICHUNGEN DER KULTUSMINISTER- KONFERENZ, *Ausländische Schüler und Schulabsolventen 1980 bis 1988*, Dokumentation Nr. 111, Januar 1990, Bonn.
- T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, YURT DIŞI İŞÇİ HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *1992 Yılı Raporu*, Ankara 1993.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, EKONOMİK VE SOSYAL İŞLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*, Ankara Trz.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI 1. Gençlik Şurası, *Yurt Dışındaki Gençliğin Sorunları Ön Çalışma Raporu*, Ankara 1988.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, *Milli Eğitim Bakanlığı Brifingi*, Ankara 1990.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI, *Onördüncü Milli Eğitim Şurası 27-29 Eylül 1993*, Raporlar-Görüşmeler-Kararlar, İstanbul 1993.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, YURT DIŞI EĞİTİMİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Almanya Federal Cumhuriyeti*, Ankara, Kasım 1990 (Basılmamış Doküman).
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, *Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının ve Çocuklarının Eğitimi Çalışma Grubu Raporu*, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Tez (Basılmamış Doküman).
- *Türk-Alman Karma Eğitim Komisyonu Toplantı Raporları*, (1., 4., 5., 7., 9., 11., Toplantı Raporları Basılmamış Dokümanlar).